

foto: Franc Bračka

Impozantna gnezda bele štoklje (*Ciconia ciconia*) so iz leta v leto težja, saj jih štoklje vsako leto dograjujejo. Najtežja lahko tehtajo celo tona.

Gnezda

Davorin Tome

Ptičji mladiči so v obdobju, ko so še ujetniki jajčne lupine, nekateri tudi še nekaj dni kasneje, povsem nebogljeni. Brez sposobnosti gibanja so prepuščeni na milost in nemilost plenilcev, v vročini ali dežju tudi ne morejo poiskati zavetja, kjer bi v miru lahko odraščali. Da bi nemočno potomstvo kar najbolje zavarovale in hkrati poskrbele za svojo varnost, saj so med valjenjem prav tako ranljive, ptice gradijo gnezda. Osnovna naloga ptičjega gnezda je torej zaščita celotne družine pred plenilci in neugodnimi vremenskimi razmerami. Glede na gradbene sposobnosti posameznih vrst, na material, ki je na voljo, in glede na to, v kakšnem okolju ptice živijo, pa so gnezda zelo različna.

Ko nam kdo omeni gnezdo, običajno najprej pomislimo na kup vej, ki jih na drevo spomladi namečeta siva vrana (*Corvus corone cornix*) in sraka (*Pica pica*), na šop prepletene trave, ki jo v rogovilo znosi kateri izmed ščinkavcev (Fringilidae) ali kos (*Turdus merula*). Čeprav se gnezda od daleč res zdijo neurejena (razmetano sračje gnezdo je zaradi videza dobilo pri ljudeh tudi pregovorno vrednost), so na

notranji strani zelo skrbno postlana in urejena z mehкими travami, nežnimi koreninami in puhom v udobni lonček. Kaj hitro si lahko priključimo v spomin tudi težke gmote vej, blata in trave, ki jih za prvi dom svojih mladičev na dimnike nekaterih prekmurskih hiš nanesejo bele štoklje (*Ciconia ciconia*), ali blatno skodelico kmečke (*Hirundo rustica*) in mestne lastovke (*Delichon urbica*) pod napuščem stavbe. Oblik in mest namestitve gnezd pa s tem še zdaleč ni konec.

Eno najtrših gnezd pri nas naredi mali deževnik (*Charadrius dubius*). V resnici bi njegovo konstrukcijo težko imenovali gnezdo. Na prodišču ob reki premeče večje prodnike in tako naredi plitvo globel, ki jo postelje le z drobnimi kamni. Tam je pač malo primerne materiala za graditev gnezd, poleg tega bi kup trave ali vej sredi zaobljenih prodnikov hitro pritegnil pozornost plenilcev. Če za deževnikovo konstrukcijo težko rečemo, da je sploh gnezdo, pa se nekatere vrste ne trudijo niti s tem. To je značilno predvsem za ptice, ki gnezdiijo na težko dostopnih policah sredi pečin, in nekatere pingvine. Jajca namreč odložijo na golo skalo.

Kandidata za izdelovalca najmehkejših gnezd sta pri nas vsaj dva. Plašica (*Remiz pendulinus*) obesi svojo mehko mošnjo na konice vrbovih vej nad reko. Gnezdo se v spomladanskem vetru ves čas brezskrbno pozibava in je plenilcem precej od rok. Spleteno je iz najmehkejših rastlinskih vlaken, ki so na otip podobna ovčji volni. Dolgorepka (*Aegithalus caudatus*) svoje mehko gnezdo pritrdi ob debla dreves ali večjih vej. Stene naredi iz mahu, vanj pa vplete živalske dlake in do 2000 peres, ki jih pobere v okolici. Na zunanji strani gnezdo oblepi z lišaji, tako da je skrito kot najbolje zamaskiran vojak. Nekoliko manj mehko, a prav tako udobno, travnato gnezdo pletejo tkalci (Ploceidae). Vrste v tej družini so izjemno družabne, kar pomeni, da bi bili posamezni pari nesrečni, če bi jajca legli v osamljeno gnezdo. Zato jih tudi do 5000 splete na enem samem drevesu kot kontejner za smeti veliko viseče domovanje; takšnih dreves pa je na površini nekaj sto hektarov lahko tudi več sto. Si predstavljate paniko, ko sončni žarek skozi kapljo jutranje rose v slami zaneti požar? Tudi to se zgodi.

GNEZDA

Gnezda pa se ne razlikujejo le po trdoti in namestitvi, temveč tudi po velikosti. Najmanjše ptice, razumljivo, delajo najmanjša gnezda. Gnezdo sršenjega kolibrija (*Mellisuga helenae*) tako ni večje od naprstnika. Največja gnezda pa ne delajo največje ptice. Naredijo ga velenoge kure (*Megapodidae*), ki so po merah še najbolj podobne domačim kuram. Z nogami napraskajo ogromen kup peska, listja in zemlje, v sredo tega kupa pa samice ležejo jajca, da jih globoko v zemlji vali toplota sonca in toplota gnijočega listja v kupu. Če je leto zelo toplo in se gomilasto gnezdo preveč segreje, samec, ki s kljunom dnevno nadzoruje temperaturo, kup nekoliko zmanjša - in obratno. Ob nizkih temperaturah gnezdo dodatno poveča s peskom iz okolice, tako da v hladnih letih gnezda merijo tudi več kot 10 m v premeru in do 5 m v višino.

Da bi vsaj za silo predstavili vso pestrost gnezd, od tistih v naravnih votlinah in duplinah do gnezd na vodni površini ali za vodno zaveso slapa, bi porabili vsaj desetkrat toliko prostora, kot ga je na voljo za ta prispevek. Zato je morda bolje, če raje napišem, čemu vsa ta pestrost. Prvi razlog je v razširjenosti ptic. Tiste, ki gnezdijo v tundri, pač ne morejo graditi vejnatih gnezd na drevju, ker tam dreves ni. Prisiljene so, da naredijo gnezda na tleh. Zakaj pa naredi gnezdo na tleh tudi taščica (*Erithacus rubecula*), ki živi v gozdu? Drevesne veje in rogovile so za gnezda le bolj varne od gozdnih tal. Lahko si predstavljate, da je v drevesnih krošnjah ravno zaradi varnosti med pticami precejšnja gneča. Življenje tam terjata trd boj

foto: Damijan Denac

Gnezda tkalcev (*Ploceus* sp.) so prave mojstrovine. Vanje vpletejo velike akacijine trne, in jih tako zaščitijo pred marabuji (*Leptoptilos crumeniferus*), ki gnezda lahko pogoltnejo z mladiči vred.

foto: Dare Fekonja

Taščica (*Erithacus rubecula*) gnezdijo pogosto tudi v večjih vrtovih, če le niso »pretirano urejeni«.

foto: Davorin Tome

Gnezdo plašice je prava mojstrovina v malem. Sestavljeno je iz najmehkejših rastlinskih materialov in obešeno v globoki senci vrbovih vej nad reko ali večjim potokom. Gnezdo je tako zaščiteno pred plenilci, deževjem in močno sončno pripeko.

za preživetje, pa še se zgodi, da varnega mesta za gnezdo ne dobijo, ker jim ga je pred kljunom speljala kaka druga ptica. Pri tleh so razmere drugačne in taščice so se, raje kot da tekmujejo z drugimi pticami v krošnjah, naučile dobro skriti gnezdo na gozdnih tleh, pod trhlimi štori in razpadajočimi vejami. Z istim razlogom brglez (*Sitta europaea*) skriva svoje gnezdo v drevesno duplo, drevesni plezavček (*Certhia* sp.) pa ga stisne za odstopajoče lubje. Pa ne, da je na gozdnih tleh življenje lažje kot v krošnjah. A če se ptice ne bi razporedile, za vse ne bi bilo prostora. Razlike v gnezdih in gnezditvenih prostorih so torej ena izmed poti narave, da ohrani pestrost življenja, ki zagotavlja njeno preživetje.

